

Bot és gitár

Talán szokatlan, de a könnyebb belehelyezkedés okán mégis indokolt *Németh Lászlót* egy modern amerikai darab bemutatásakor idézni. Valószínű, hogy megint igaza van, s ráadásul a lényegest emelhetjük ki segítségével. Így ír: „a görög világ s a középkori kereszténység ismerte az ember természetének sokféleségét és sokféle »normát« állított fel a sokféle ember számára: lehetett aphroditein, demeterin, artemisien élni, s az ember még mindig »normális« volt”. *David Rabe* drámájában a hazatérő „normális” amerikai katonának azt a drámát kell átélnie, hogy bár ő maga ugyan már megszerezte azt a képességet, hogy akár új „normák” szerint is tudna élni, de a személyiségre ható összes külső erő vaskövetkezéssel bizonyítja: ebben a világban csak *egy-féleképpen* lehet élni. Olyan fogatkozása ez a világnak, amelyet egy gazdag kultúrával átitatódott személyiség aligha képes elviselni — „normális”-nak maradni.

A magyar változat már címében is jelzi — a *bot* és a *gitár* — a világ normáinak szabványosodását. Mély és korszerű rokonságot találunk és valamint *vagy* szavaink közt; összekötés és elválasztás, azonososság és különbség azonos minősége teljesen nyilvánvaló. *David*, az idősebb fiú vakon, fehér bottal érkezik

haza Vietnamból. *Rick*, az öccse gitárral fogadja le szerelt testvérét. *Bot és gitár?* *Bot* vagy *gitár!* A szülőknek választani kell: melyik fiuk az, amelyik inkább érdemes arra, hogy szülei életét folytassa? Melyik fiuk mellett folytathatják háborítatlan nyugalmú, háborútlan életüket? *Bizonny*, *David* vakságával szembe kell nézni; az anya — szíve törvényét követve — fogadná vissza legkönynyebben; az apa buta és egysíkú „normák” szerint él, s ha a fehér bot volna az emberi élet mértéke, nem pedig a fogyasztás és az azt kiszolgáló szerzés, ő is visszafogadná fiát; *Rick* közönye kiterjed *David* vakságára is. Őt csak az borítja ki, hogy *David* felborítja a család egyensúlyát, melybe ő, *Rick* bármikor visszatérhet zűrzavaros kinti életéből. Az amerikai család — melynek emberi eszményképe a „normális ember”, a „minden rendben apa” filozófiája —, a normálisok társadalma úgy dönt, hogy *David*, a kedves *Dave* nem alkalmas az életre, nem „normális”. Mert még megfertőzné családját háborús emlékeivel, egy szép, tiszta szerelem emlékével.

A civilizáció és a kultúra csap össze *Rabe* darabjában, s ebből a háborúból — csakúgy, mint a vietnamból — *David* kerül ki

vesztesen. Aszépvietnami lány megértetett vele valamit, amit a civilizált világ sohasem sugallt: a rögbin, a frizsideren, a rágógumin, a beaten, a légkondicionáláson, az autók márkáján és évjáratán túl létezik egy másik, jobb világ is. Ahol egyetlen tekintet átvilágító, megváltó erejű lehet. Ahol vannak ősök, ahol a történelem nem csábítóan csillogó magazin, nem vonzóan illatos vérfolyam, hanem megőrző erő. Ahol a leg-elestebbnek is van mibe megkapaszkodnia: s ez a közös kultúra. Ezt érti meg *David* *Vietnam* földjén harcolva. És megérti azt is, hogy a civilizáció nem győzheti le soha a kultúrát. Se háborúban, se békében. *Rabe* darabja ezen a ponton is, apróbb motívumok felhasználásában is érintkezik. *O'Neill*, *Miller* és *Williams* drámáival. *Rabe* szerint sincs kiút. Nem kell a háború az átlagamerikainak, de a békével sem tud mit kezdeni. Még az emberáldozat is csak ideig-óráig őrizheti meg az ingatag stabilitást.

Szellemes, mégis kézenfekvőnek látszó színpadkép — *Fábry Zoltán* munkája — könnyíti meg a néző dolgát, s vele *Kapás Dezső* rendezését. *Dave*, a vak fiú szinte állandóan a középben álló emelvény díványán fekszik: ez *Dave* szobája. *Dave* hanyattfekvő alakja láttán az az érzésünk, hogy máris a ravatolon van. Így képes arra, hogy visszafelé is minősítse a bekövetkezett tragédiát. *Kapás Dezső* rendezése

gyorsan, egycsapásra teszi megközelíthetetlené a hazatérő fiút. Erős sokkhatás éri a családot, ebből ocsúd-nak, annyira, amennyire tudnak. A rendezés elfogadja *Rabe* magyarázatát: *Davis* nem egyfolytában tragikus hős, egyszerűen szólva már maga a jelenléte is képtelenség e kiegyensúlyozottságával tünnető amerikai családban. Jobban hangsúlyozhatta volna a rendezés a groteszk — a mi színpadi hagyományaink szerint —, majdnem elviselhetetlenül morbid tragédiára mutató jegeket: elképzelhető, hogy *Rick* gitározás mellett a borotvájával is játszadozik.

Nem alapvetően színpadi mű *Rabe* *Bot és gitárja*. Egy modern, a lélektant a szociológiával ötvöző regény magja inkább. Az összezapások élessége a felszín alatt mutatkozhatna meg intenzívebben: egy regény folyamatosságot sugalló, eleven szövetében. Ez is nehezítette *Kapás Dezső* munkáját, *Bátki Mihály* talpraesett fordítását.

Kern András gitározó *Rickje* félelmetesen közönyös. Izzik ez a közöny, azok szívében, akik *Rick* szeretetére vágnak. Életformája a „passzív rezisztencia”, a közönyös megmaradás fogalmával fejezhető ki legjobban. *Kern* bravúrja, hogy ezt az üres belsőt olyan csillogó szellemességgel, tomboló elevénységgel játssza el, hogy szinte kedvünk volna szétszedni ezt a *Ricket*: valóban annyire üres lenne? Üvöltésbe csapó énekhangja megborzon-gat. S az sem csekélység,

Jelenet az előadásból: Mádi Szabó Gábor, Lukács Sándor és Tábori Nóra

(MTI Fotó — Keleti Éva felv.)

hogy gitárját képes megszólaltatni. *Tábori Nóra* érzelmi alapon aggódik családjáért, férjéért, Rickért, még Dave-ért is: nem boldogságukat keresi, csak értésükre adja, hogy nélküle semmiképp sem boldogulnának. Egyetlen aprózott, fontoskodó tipegésű kört tesz a színpadon és máris bejön a taps.

Nagyon nehéz *Lukács Sándor* alakítását elemezni, hiszen drámai izzású kitörései mellett néha — mint ha — elfogódottabban mozogna. Fekete szemüvege, fehér botja olykor túljátszsa őt magát. Kétfelé is erőteljesen hadakozik: botjával az őt és háborúját befogadni képtelen családja és Donald atya felé sújt, sötét szemüvege mögött a szép vietnami lányt keresi, kutatja, űzi. Családjával szemben meggyőzően küzd, a képzelet és az emlékezés síkján élő Zungot azonban nem képes újra meghódítani. Ez a Zung nemcsak a család, a néző számára is rögeszme marad. Annak dacára, hogy mi látjuk Zungot — *Szerencsi Éva* f. h. szépséges, puha mozgású figuráját —, mégsem hisszük el, hogy Lukács Dave-je számára is ilyen tisztán látható. Elképzelhető persze, hogy ez volt a rendező szándéka is.

Mádi Szabó Gábort elsősorban az apa elárvulása foglalkoztatja. Minden mozdulatában meggyőző, hiteles: magabiztosságát riadtsága olyan könnyedén nyomja el, mint Donald atya — *Kozák László* karakteres alakítása — saját szorongásait.

Jánoskuti Márta ruhái jól jellemzik a civilizált béke harsány színeit és a háborúsötét, embertelen uniformizmusát.

Apáti Miklós